

Is er een componist in de zaal?

Studeren op de Martinuscantate van Wouter van Belle

Tom Hart

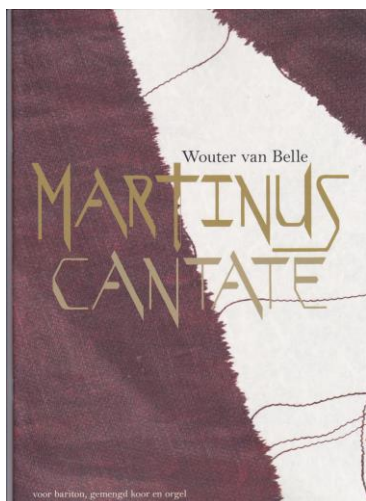
Het is een heel nieuwe ervaring voor ons als koorleden. We zijn bezig een stuk in te studeren terwijl de componist erbij zit! Wouter van Belle is dertig jaar begeleider van Toonkunstkoor Utrecht en heeft als cadeau een compositie-opdracht gekregen. Het onderwerp werd: Sint Maarten, de schutspatroon van Utrecht, de ridder die de helft van zijn mantel aan een bedelaar gaf.

Wouter heeft ons uitgebreid verteld over hoe de cantate tot stand kwam, over zijn zoektocht naar een geschikte tekst, over zijn samenwerking met librettist Sytze de Vries. Op de site van ons koor heeft Eelko van den Boogaard vijf fragmenten opgenomen van zijn interview met Wouter met allerlei wetenswaardigheden van het hele compositieproces.

Bij de voorrepetities kan Wouter nu elke stemgroep apart op de juiste noten zetten. En tijdens de repetities genieten we elke week van de wisselwerking tussen hem en onze dirigent Jos Vermunt, allebei meesters van de ironie. ('Als ik componist was..' suggereert Jos, 'Ja, lastig hè?' plaagt Wouter terug.)

Als lid van het koor mag ik voor elk concert graag op zoek gaan naar de verhouding tussen tekst en muziek, en dat dan in een artikel gieten voor Stemmen of de mail. Maar het is voor het eerst dat ik daarbij ook vragen kan stellen aan de componist (kon dat maar bij Johann Sebastian..). Tegelijkertijd is het ook voor het eerst dat ik het werk niet vanaf een cd of via youtube kan beluisteren om te weten hoe het werkt. Het een maakt mijn taak gemakkelijker, het ander veel moeilijker. Ik ben als amateur niet in staat om vanuit de bladmuziek en de koorrepetities alleen een goed beeld op te bouwen van het hele werk.

Maar een paar dingen heb ik al wel opgemerkt, en die wil ik graag delen met de andere leden van het koor en onze aanhang. Daarom dit artikel.



Loflied

Ik denk dat de tekst van de Martinuscantate uit drie delen bestaat. Begin en einde hebben de vorm van een loflied, het middendeel vertelt het verhaal van de ridder en de bedelaar, oftewel het zwaard en de mantel.

Het eerste loflied is in een simpele stijl gedicht, een beetje in de sfeer van de sintmaarten-liedjes die kinderen zingen als ze met lampions langs de deuren lopen. Met woorden als *vrolijk* en *lichtjes die stralen in het donker*.

De muziek van Wouter ondersteunt die lichtheid door simpele melodieën in een wiegende 6/8-maat. De eerste strofe wordt alleen door de vrouwen gezongen, de tweede alleen door de mannen. Melodie en maatsoort zijn dan misschien simpel, de akkoorden, de harmonieën, zijn dat nooit bij Wouter. Hij spreekt daarover in de filmfragmenten die Eelko met hem opgenomen heeft.

Het loflied waarmee de cantate afsluit, gebruikt beelden in een veel hogere stijl zoals *edelsteen*, *ster* en *baken*. Sytze de Vries, de dichter, heeft deze ontleend aan een duizend jaar oude liturgische tekst die op de naamdag van Sint Martinus in de Utrechtse kerken gezongen werd. (Dit is zo'n stukje informatie dat ik in de pauze aan de componist kon vragen.)

Wouter zet boven de muziek van het laatste deel *hymne*. Het grootste stuk ervan is homofoon, met een goed verstaanbare gelijktijdig gezongen aanroeping van de held. De orgelpartij ziet er in de partituur enorm beweeglijk uit. Ik ben erg benieuwd hoe dat gaat klinken. De piano bij onze repetities geeft er waarschijnlijk nog maar een klein idee van.

Verhaal

Het middendeel van de cantate verhaalt over de opleiding van Martinus tot vechtjas en over zijn ontmoeting met de bedelaar aan wie hij een stuk van zijn mantel geeft. De tekst roept ons op om in dezelfde geest van mededogen te leven. Sytze de Vries is gewend teksten te maken voor kerkliederen. Hij gebruikt directe en sprekende zinswendingen (*hoort plots de bange kreten; hoeft niet lang te denken; wat heb ik jou te geven?*) in korte regels met veel dwingend rijm.

Dit deel heeft Wouter vooral toegewezen aan de solist, verteller en hoofdrolspeler Martinus. Wij als koor spelen de rol van bedelaar in de dialoog. Ik ben erg benieuwd hoe het geheel gaat klinken. In de repetities hebben we de solerende bariton nog niet gehoord.

Zwaard en mantel

Een mooie vondst was het van Sytze de Vries om onder dit verhaal een laag te leggen van bijbelteksten die de vertellende delen onderbreken. Allereerst zijn er citaten over het zwaard: *Wie het zwaard opneemt zal door het zwaard vergaan*, een zin die we als koor goed kennen uit de Mattheuspassie. En een uitspraak van Paulus: *Het woord van God is scherper dan elk tweesnijdend zwaard*.

Sytze laat ons alle bijbelcitaten in het Latijn zingen, de kerktal bij uitstek, groot contrast met de Nederlandse liedteksten. Wouter versterkt in het eerste citaat over het zwaard de tegenstelling nog door over te gaan op twee koren, dus achtstemmigheid, en door polyfone vormen te gebruiken zoals in een fuga. Het was een bijzondere ervaring toen Jos ons dat een keer liet repeteren in een opstelling met een linker- en een rechterkoor.

Mededogen

Ook de drie andere bijbelteksten zijn pittig gekozen. Eén uit het verdrietige boek Job: *Naakt kwam ik uit de schoot van mijn moeder, naakt keer ik terug*. Wouter laat dat zingen door alleen de vrouwen(!) eerst met twee stemmen, dan met drie en tenslotte vier, met eerst een stijgende daarna een dalende melodie. Het naakte van de tekst vindt een weerslag in het praktisch ontbreken van begeleiding. Het orgel laat één ononderbroken hoge E horen.

Net zo'n vondst zijn de regels uit Prediker op de plek in het verhaal waar Martinus de helft van zijn mantel weggeeft: *Als er twee bij elkaar liggen, krijgen ze het allebei warm. Hoe krijgt een eenling het warm?* Opnieuw kiest Wouter voor alleen de vrouwenstemmen, maar nu helemaal a capella.

De boodschap van de gehele tekst, een oproep tot barmhartigheid en tot delen, wordt tegen het einde samengevat in een citaat uit Lucas: *Wie twee hemden heeft, geeft er een aan wie niets heeft*. Wouter benadrukt deze woorden door de muziek van het achtstemmige deel te herhalen. Maar nu vervangt hij de lage sombere noten van het slot van de tekst over het zwaard *peribunt (vergaan)* door hogere oproepende klanken in *similiter faciat (doe evenzo)*.

24 **Opgetogen** (♩ = 64)

The image shows a musical score for two voices, likely soprano and alto, in 3/4 time. The tempo is marked 'Opgetogen' with a quarter note equal to 64 beats per minute. The music is in a major key and features a strong, rhythmic pattern. The lyrics are: 'Be - a - tus vir! Be - a - tus vir! Be³ - a - tus, Be - a - tus vir! Be - a - tus vir! Be³ - a - tus,'. The score includes dynamic markings like 'f' and 'ff'.

Beatus vir

De cantate als geheel opent na het orgelvoorspel met de uitroep *Beatus vir! Sancte Martinus! Alleluia!* Het woord *beatus* is te vertalen als *gelukkig* of *heilig*. En *vir* betekent *man* of *mens*. *Beatus vir* is het begin van psalm 1: *Gelukkig de mens die niet meegaat met wie kwaad doen*.

Verderop wordt deze uitroep nog tweemaal herhaald, als onderbreking van de tekst.

Wouter heeft onder deze twee woorden muziek gezet met een heel grillig karakter, vooral in het ritme. Het is een combinatie van syncopes, zestiende noten, tweeëndertigste noten en triolen. Erg lastig te zingen. Boven de maten staat bovendien uitdagend: *Opgetogen*.

Ook de naam van Sint Martinus zingen we in een opvallende ritmiek met snelle nootjes voor de sopranen en alt en contrasterende uitroepen voor de tenoren en bassen.

Deze regels zijn van de hele cantate het lastigst om in te studeren. Ja, Wouter daagt het koor echt uit.

Maar dat mag.